

بررسی اثرات عینی و ذهنی الحاق روستا به شهر (مطالعه موردی: روستاهای پیرامون شهر نورآباد، استان لرستان)

مسعود صفایی پور^۱، حسین منصوریان^۲، علی کیومرثی^۳

۱- دانشیار، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم زمین، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران.

۲- استادیار، گروه جغرافیای انسانی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

۳- دانشجوی کارشناسی ارشد، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم زمین، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران.

حکمه

تاریخ دریافت: ۱۳ شهریور ۱۳۹۵

تاریخ پذیرش: ۲۱ آذر ۱۳۹۵

رشد شتابان جمعیت شهری ایران در چند دهه اخیر، سبب گسترش فیزیکی شهرها و الحاق و ادغام بسیاری از سکونتگاه‌های روستایی پیراشهری در محدوده رسمی شهرها شده است. الحاق و ادغام روستاهای پیرامونی در شهر، با توجه به شرایط مکانی و زمانی دارای فرایند و اثرات خاص خود است. بر این اساس، هدف مطالعه حاضر بررسی اثرات اجتماعی، اقتصادی، محیطی و کالبدی الحاق چهار روستای کاظم‌آباد، کرم‌آباد، خلیفه‌آباد و چشمه‌خانی به شهر نورآباد در استان لرستان است. برای دستیابی به اهداف تحقیق، نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن، تصاویر ماهواره‌ای و داده‌های حاصل از پیمایش خانوار با استفاده از پرسش‌نامه محقق‌ساخته استفاده شد. نتایج تحقیق نشان داد که الحاق روستا به شهر، فرایندی پیچیده، چندبعدی و چندمرحله‌ای است که به فراخور شرایط مکانی و زمانی، نیازمند اقدامات خاص خود است. بررسی اثرات ذهنی الحاق روستا به شهر نشان داد که در بیشتر معرف‌های بررسی شده، وضعیت ساکنان محلی پس از الحاق روستا به شهر بهبود یافته است. در میان مؤلفه‌های حاصل از تحلیل عاملی، چهار مؤلفه وضعیت کالبدی روستا، میزان تولید و انگیزه فعالیت در بخش کشاورزی و دامداری، دسترسی به امکانات و تأسیسات زیربنایی مهم‌ترین پیش‌بینی‌کننده‌های میزان رضایت از الحاق روستا به شهر هستند.

کلیدواژه‌ها:

الحاق روستا به شهر، اثرات عینی و ذهنی، شهر نورآباد

مقدمه

و انتظار می‌رود که همه رشد آتی جمعیت در نواحی شهری و به‌خصوص نواحی شهری کشورهای در حال توسعه رخ دهد (Wu, Jenerette, Buyantuyev, & Redman, 2011; Pacione, 2011).

اگرچه شهرنشینی پدیده‌ای جهانی است، این پدیده به طور چشمگیری در ایران پویاست؛ به طوری که رشد شهری بی‌سابقه‌ای در پنج دهه اخیر در ایران روی داده است. طی ۵۵ سال گذشته، نسبت شهرنشینی در ایران، از ۳۱ درصد در سال ۱۳۳۵، به بیش از ۷۱ درصد در سال ۱۳۹۰ افزایش یافته است. شهرنشینی در ایران طی چند دهه اخیر، همانند دیگر کشورهای در حال توسعه رو به افزایش بوده و مرکز ثقل جمعیت کشور به طور کنترل‌ناپذیری از روستاها به شهرها انتقال یافته است (منصوریان، ۲۰۱۴).

مهم‌ترین جلوه فضایی افزایش جمعیت شهری، رشد فیزیکی شهرهاست. با رشد فیزیکی شهرها، بسیاری از روستاهای پیرامونی در بافت فیزیکی شهرها الحاق و ادغام می‌شوند و با طی مراحل مختلف به عنوان بخشی از بافت اصلی شهر به حیات خود

با وقوع انقلاب صنعتی در اواسط قرن ۱۸ میلادی، فرایند شهرنشینی و رشد شهری در مقیاسی وسیع، همه کشورهای دنیا را تحت تأثیر قرار داد؛ به طوری که جمعیت شهری جهان از ۱۴ درصد در سال ۱۹۰۰ به ۵۰ درصد در سال ۲۰۰۷ افزایش یافت و پیش‌بینی‌های اخیر نشان می‌دهند که در سال ۲۰۳۰ حدود ۶۰ درصد از جمعیت جهان در شهرها زندگی خواهند کرد (United Nations, 2010). با وجود فراگیربودن پدیده شهرنشینی و رشد شهری، در چند دهه اخیر شدت تأثیرگذاری این پدیده در کشورهای در حال توسعه بسیار چشمگیرتر از کشورهای توسعه‌یافته بوده است. برآوردها نشان می‌دهد که جمعیت شهری جهان در حال توسعه از ۲۰۴۸ میلیارد در سال ۲۰۰۰ به ۳۹۹۱ میلیارد در سال ۲۰۳۰ خواهد رسید، درحالی که انتظار می‌رود جمعیت شهری جهان توسعه‌یافته با اندک افزایشی از ۸۷۰ میلیون به ۱/۰۱ میلیارد نفر برسد (Wu, 2008). در واقع، رشد جمعیت روستایی متوقف می‌شود

* نویسنده مسئول:

دکتر حسین منصوریان

نشانی: تهران، دانشگاه تهران، دانشکده جغرافیا، گروه جغرافیای انسانی.

تلفن: ۶۶۰۷۷۴۷ (۹۱۶) ۹۸+

پست الکترونیکی: h.mansourian59@ut.ac.ir

داده است (Kong, Yin, Nakagoshi, & James, 2012) رشد شهری به عنوان فرایندی فضایی و جمعیتی دارای دو وجه متضاد است؛ از یک طرف، شهرها به عنوان موتورهای رشد اقتصادی و اجتماعی عمل می‌کنند و از طرف دیگر اغلب این شهرها با مشکلات و مسائل اجتماعی، اقتصادی و محیطی نظیر فقر، دست‌اندازی به زمین‌های باارزش کشاورزی، افزایش استفاده از خودروی شخصی و مصرف سوخت، زوال شهر مرکزی و بهره‌برداری کم از نواحی ساخته‌شده فعلی مواجه هستند.

رشد شهری به‌خصوص در شکل نامطلوب آن، یعنی پراکنده-روی شهری به سبب اثرات منفی بر محیط، منابع طبیعی، سلامت انسان و مسائل اجتماعی و اقتصادی همراه نكوهش شده است. به طور مثال، میزان اراضی کشاورزی، جنگل‌ها، مراتع، فضاهای باز به شدت کاهش یافته است و اکوسیستم‌ها و سکونتگاه‌های جانوری با آهنگ هشداردهنده‌ای از هم گسیخته‌اند و کیفیت هوا و آب و به دنبال آن‌ها سلامت انسانی و کیفیت زندگی کاهش یافته است؛ بنابراین بسیار واضح است که رشد شهرها نکته کلیدی در بسیاری از چالش‌هایی است که ما در تعاملات خود با محیط با آن‌ها مواجه هستیم. در واقع، شهرنشینی و رشد شهری چشمگیرترین شکل تبدیل برگشت‌ناپذیر زمین است که هم چشم‌انداز و هم مردم ساکن شهرها و اطراف شهرها را تحت تأثیر قرار می‌دهد. با در نظر گرفتن این موضوع که شهرنشینی با رشد شتابان خود، در آینده‌ای نزدیک به یکی از تغییرات محیطی عمده در جهان تبدیل خواهد شد، تشخیص و درک الگوهای در حال تغییر رشد شهری بسیار حیاتی و ضروری است (Seto & Fragkias, 2005).

یکی از مهم‌ترین محدوده‌های مکانی در هم‌آمیختگی تحولات شهر و روستا، نواحی پیراشهری است. نواحی روستایی پیرامون شهرها، همواره با تقاضای فزاینده و دست‌اندازی شهرها به زمین‌های کشاورزی روبه‌رو هستند؛ بنابراین کشاورزی که از نظر تاریخی مصرف‌کننده اصلی اراضی روستایی است، در حال حاضر برای در اختیار گرفتن زمین‌های پیرامون شهر با دیگر حوزه‌های کارکردی از قبیل مسکن، صنعت، فعالیت‌های تجاری و مناطق تفریحی رقابت می‌کند. این فشار فزاینده بر زمین‌های روستایی پیرامون شهر و ضرورت توسعه چندکارکردی نواحی روستایی پیراشهری در اسناد مختلف از قبیل چشم‌انداز توسعه فضایی اروپا و همچنین در دیگر ادبیات مرتبط از قبیل کمربند سبز لندن کانون توجه قرار گرفته و سیستم‌ها و ابزارهای مختلف برنامه‌ریزی برای مواجهه با فشار بر اراضی روستایی و با هدف مدیریت رشد شهری، کنترل تغییرات کاربری زمین و محافظت از فضاهای باز و اراضی کشاورزی، شکل گرفته است (Kerselaers, Rogge, Vanempen, Lauwers, & Van Huylenbroeck, 2013).

غالب‌ترین جلوه فضایی روابط میان شهر و روستا در مناطق پیراشهری، گسترش فیزیکی شهرها و الحاق سکونتگاه‌های روستایی در شهرهای در حال گسترش است. به عبارت دیگر،

ادامه می‌دهند. مطالعات متعددی در زمینه الحاق و ادغام روستا در شهر در ایران انجام گرفته است. سعیدی و حسینی حاصل (۲۰۰۷) در شهر تهران، نظریان و کنارودی (۲۰۱۰) در شهر تهران، فیروزنیا و همکاران (۲۰۱۲ا) در شهر کاشان، سرور و همکاران (۲۰۱۲) در شهر میاندوآب، احمدیان و قاسمی (۲۰۱۳) در شهر مشهد، اصغری زمانی و همکاران (۲۰۱۳) در شهر تبریز، قادرمزی و همکاران (۲۰۱۴) در شهر سنندج، نجفی کانی و همکاران (۲۰۱۴) در شهر گرگان، شفیع‌ی ثابت (۲۰۱۴) در شهر تهران و ظاهری و رحیمی‌پور (۲۰۱۴) در شهر تبریز، الحاق و ادغام روستا در شهر و پیامدهای آن را بررسی و تجزیه و تحلیل کرده‌اند. نتایج مطالعات نشان می‌دهد که الحاق و ادغام روستاهای پیرامونی در شهر با توجه به شرایط مکانی و زمانی، پیامدهای مثبت و منفی متعددی از قبیل بهبود وضعیت زیرساخت‌های کالبدی، توسعه خدمات‌رسانی شهری، افزایش ساخت‌وساز، تنوع فعالیت‌های اقتصادی (Firooznia, Moosakazemi, & Sadeghi Taheri, 2014b). حاشیه‌نشینی، نابودی اراضی کشاورزی، گسستگی بافت فیزیکی، تغییر جمعیت تولیدکننده به جمعیت مصرف‌کننده، افزایش هزینه‌های زندگی (Firooznia et al., 2014b) را در نواحی پیراشهری به دنبال داشته است.

شهر نورآباد در استان لرستان همانند بسیاری از شهرهای ایران در چند دهه اخیر، رشد جمعیتی شتابانی را تجربه کرده است؛ به این ترتیب که جمعیت این شهر از ۲۲۵۳ نفر در سال ۱۳۴۵ به بیش از ۷۱ هزار نفر در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است. نرخ رشد سالانه جمعیت شهر نورآباد در ۵۰ سال اخیر برابر ۷٫۱۵ درصد بوده است. مهم‌ترین عوامل مؤثر بر رشد جمعیت شهر نورآباد، زیاده‌بودن نرخ رشد طبیعی جمعیت، مهاجرت‌های روستاستا شهری و الحاق سکونتگاه‌های روستایی پیرامونی به محدوده رسمی شهر بوده است. با وجود کندشدن روند رشد جمعیت شهر نورآباد در سال‌های اخیر، به دلایل مختلفی از قبیل نبود مدیریت یکپارچه در نواحی پیراشهری، تورم جمعیتی روستاهای پیرامون، دست‌اندازی سازمان‌های دولتی به زمین‌های کشاورزی پیرامون شهر و شکل‌گیری بورس‌بازی زمین، گسترش فیزیکی این شهر و الحاق روستاهای پیرامونی به آن، همچنان ادامه دارد. بر این اساس، هدف مطالعه حاضر بررسی اثرات عینی و ذهنی الحاق روستاهای پیرامونی به شهر نورآباد در یک دهه اخیر است.

مروری بر ادبیات موضوع

با وجود افزایش شتابان جمعیت شهری جهان، نواحی شهری تنها حدود ۳ درصد از مساحت سطح زمین را در بر گرفته‌اند (Wu et al., 2011). با این حال نمی‌توان این نسبت کوچک را نادیده گرفت؛ زیرا پویای مداوم فرایندهای تغییر شهری و به طور خاص گسترش جهانی جمعیت شهری و نواحی شهری شده، سیستم‌های طبیعی و انسانی را در همه مقیاس‌های جغرافیایی تحت تأثیر قرار

تصاویر ماهواره‌ای روستا

تصویر ۱. محدوده مطالعه شده تحقیق (Reference: Google Earth)

نمونه از میان ساکنان چهار روستای در حال مطالعه به صورت تصادفی ساده انتخاب شد و با استفاده از شاخص‌های ذهنی، آثار الحاق روستا به شهر بر ابعاد گوناگون زندگی آن‌ها مطالعه شد. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران و با در نظر گرفتن محدودیت‌های زمانی و هزینه‌ای تحقیق، تعیین شد. پرسش‌نامه استفاده شده، عمدتاً از پرسش‌های بسته با پاسخ‌های در طیف لیکرت پنج مقیاسی (خیلی بهتر شده: ۵، تا خیلی بدتر شده: ۱) تشکیل شده است و در ادامه سؤالاتی درباره ویژگی‌های فردی و خانوادگی افراد پاسخ‌دهنده مطرح شده است. به منظور سنجش اعتبار درونی، ابتدا از روش اعتبار محتوا برای افزایش اعتبار پرسش‌نامه استفاده شده است. در این روش، با استفاده از مقیاس‌های آزمون شده در پژوهش‌های مرتبط و نظرخواهی از استادان و کارشناسان، گام نخست برداشته شد.

سپس پرسش‌نامه تدوین شده طی دو مرحله مقدماتی و نهایی پر شد و با بررسی پاسخ‌های به دست آمده از ۴۰ پرسش‌نامه و انجام محاسبات آماری مناسب، پرسش‌نامه نهایی تدوین شد. به منظور سنجش پایایی ابزار تحقیق از آلفای کرونباخ استفاده شد که مقدار آن در تحقیق حاضر برابر ۰/۸۳۳ بوده است. از آمار توصیفی برای خلاصه‌سازی نتایج پیمایش، آزمون آماری T برای مقایسه میانگین‌ها، تحلیل مؤلفه‌های اصلی برای شناسایی ابعاد ذهنی اثرات الحاق روستا به شهر و در نهایت از تحلیل رگرسیون برای ایجاد مدل علی اثرات الحاق روستا به شهر در محیط نرم‌افزار آماری SPSS استفاده شده است.

علاوه بر این، نرم‌افزار Google Earth برای تهیه تصاویر ماهواره‌ای و نرم‌افزار ArcGIS برای زمین مرجع کردن تصاویر و پایش تغییرات کالبدی روستاهای در حال مطالعه، به کار گرفته شد. محدوده در حال مطالعه این تحقیق شامل شهر نورآباد در شهرستان دلفان، استان لرستان و چهار روستای پیرامون آن شامل خلیفه‌آباد، کاظم‌آباد، گرم‌آباد و چشمه‌خانی است (تصویر شماره ۱). این چهار روستا، شامل تمامی روستاهای الحاق شده به شهر نورآباد در یک دهه اخیر هستند.

گسترش فیزیکی شهرها و روستاها به سوی یکدیگر سبب الحاق و ادغام سکونتگاه کوچک‌تر (روستا) در سکونتگاه بزرگ‌تر (شهر) میشود (Firooznia et al., 2014b). این وضعیت در کشورهای در حال توسعه به دلیل رشد شتابان شهرها، فقدان مدیریت یکپارچه فضایی، نبود قوانین کارآمد و نبود نظارت کافی بر قوانین و برنامه‌های موجود سبب شده است تا نواحی پیراشهری تحت فشار شدید گسترش شهری قرار بگیرند و با تغییر از فعالیت‌های روستایی به فعالیت‌ها و کاربری‌های ترکیبی (روستایی و شهری) مواجه شوند (Winarso, Hudalah, & Firman, 2015). علاوه بر کارکردهای در حال تغییر زمین در نواحی پیراشهری و شکل‌دهی چشم‌اندازهای طبیعی، اجتماعی و فرهنگی، پراکنده‌رویی شهری اثرات معناداری را بر ساکنان محلی و شیوه زندگی آن‌ها به همراه داشته است (Zrobek-Rozanska & Zadworny, 2016).

این اثرات و پیامدها در غالب تغییرات سبک زندگی، شیوه تولید و مصرف، سرمایه اجتماعی، حس تعلق به مکان، آرامش و جدایی‌گزینی اجتماعی و اقتصادی به عنوان پیامدهای شهری شدن مناطق پیراشهری در مطالعات مختلفی همچون بروان و شاکسمیت^۱ (۲۰۱۶)، شکوروبا و همکاران^۲ (۲۰۱۶)، یو و همکاران^۳ (۲۰۱۴)، وینارسو و همکاران^۴ (۲۰۱۵)، یو و همکاران (۲۰۱۵)، واتس و فیاسنت^۵ (۲۰۱۳)، لانگ و همکاران^۶ (۲۰۱۰) واکاوی شده‌اند، بنابراین، برنامه‌ریزی پیراشهری از رویکرد کشاورزی‌مبنا به رویکرد محیط‌مبنا تغییر یافته است و مدل برنامه‌ریزی دوگانه شامل فضای باز توسعه شهری به مدلی سه‌گانه شامل کشاورزی طبیعت توسعه شهری تغییر یافته است (Kerselaers et al., 2013).

روش‌شناسی تحقیق

در مطالعه حاضر به منظور بررسی اثرات و پیامدهای الحاق روستا به شهر در ابعاد عینی و ذهنی از داده‌های جمعیتی، تصاویر ماهواره‌ای و پرسش‌نامه محقق‌ساخته استفاده شد. داده‌های جمعیتی حاصل از سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن و تصاویر ماهواره‌ای به منظور بررسی تغییرات عینی در ابعاد جمعیتی و کالبدی استفاده شد. شناسایی اثرات ذهنی الحاق روستا به شهر با استفاده از پرسش‌نامه محقق‌ساخته متشکل از ۳۷ سؤال در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی، محیطی و کالبدی انجام گرفت. روش انجام تحقیق به صورت توصیفی تحلیلی است. برای جمع‌آوری داده‌های ذهنی ۲۰۰

1. Brown & Schucksmith
2. Shkaruba et al.
3. Yu et al.
4. Winarso et al.
5. Watts and Pheasant
6. Long et al.

یافته‌ها

اثرات عینی الحاق روستا به شهر

ویژگی‌های نمونه مطالعه‌شده

یکی از مهم‌ترین اثرات الحاق روستا به شهر، رشد جمعیتی و فیزیکی روستاها است. در واقع، روستاهای پیرامون شهر با ارائه زمین ارزان‌تر، امکان جذب جمعیت بیشتر را فراهم می‌کنند که به دنبال آن افزایش جمعیت، گسترش فیزیکی روستاها شتاب بیشتری به خود گرفته و گستره فیزیکی آن‌ها وسیع‌تر می‌شود. در روستاهای مطالعه‌شده در تحقیق حاضر نیز تحولات جمعیتی و کالبدی شتابانی در یک دهه اخیر رخ داده است. برای بررسی تحولات جمعیتی از نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن و اطلاعات موجود در مراکز بهداشت و درمان استفاده شده است؛ اما به دلیل دسترسی نداشتن به تصاویر ماهواره‌ای با قدرت تفکیک مکانی بالا از تصاویر Google Earth برای بررسی تغییرات کالبدی در محدوده روستاهای در حال مطالعه، استفاده شد. نتایج حاصل در تصاویر شماره ۲، ۳، ۴ و جدول‌های شماره ۱ و ۲ ارائه شده است.

بررسی تحولات جمعیتی شهر نورآباد و روستاهای مطالعه‌شده نشان می‌دهد که شهر نورآباد در چند دهه اخیر رشد جمعیتی شتابانی را تجربه کرده است؛ به طوری که جمعیت این شهر از حدود ۲۲۰۰ نفر در سال ۱۳۴۵ به بیش از ۷۱ هزار نفر در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است. نرخ رشد سالانه جمعیت شهر نورآباد در بازه زمانی ۹۵-۱۳۴۵ برابر ۷/۱۵ درصد بوده است که از میانگین رشد جمعیت شهری ایران بسیار بیشتر است. بیشترین میزان رشد جمعیت شهر نورآباد مربوط به دهه ۱۳۴۰ تا اواخر دهه ۱۳۶۰ است. پس از

نمونه مطالعه‌شده تحقیق حاضر، ۲۰۰ نفر از افراد سرپرست خانوار در چهار روستای الحاق شده به شهر نورآباد در استان لرستان هستند. میانگین سن افراد مطالعه‌شده حدود ۴۰/۹۷، کمترین سن ۱۷ و بیشترین سن ۹۰ سال است. همچنین بیش از ۷۲ درصد افراد نمونه مرد هستند. از نظر وضعیت شغلی، ۸۴/۵ درصد پاسخ‌گویان شاغل هستند. حدود ۳ درصد افراد شاغل به‌عنوان کارمند، ۲ درصد کشاورز، ۲۷ درصد کارگر، ۷ درصد کاسب، ۲۵/۵ درصد شغل آزاد و ۲۵ درصد خانه‌دار مشغول فعالیت هستند. برحسب میزان تحصیلات، بیش از ۳۸ درصد افراد مطالعه‌شده بیسواد، ۴۵/۵ درصد دارای تحصیلات زیر دیپلم، ۱۰ درصد دارای دیپلم و ۱۲ درصد آن‌ها دارای تحصیلات دانشگاهی هستند.

از نظر محل تولد، ۱۶/۵ درصد افراد مطالعه‌شده در همین مکان متولد شده‌اند؛ ۱۶ درصد در شهر نورآباد، ۸/۵ درصد در دیگر شهرها و ۵۹ درصد افراد مطالعه‌شده در روستاهای دیگری متولد شده‌اند. میانگین تعداد افراد خانوار در نمونه مطالعه‌شده برابر ۴/۶۷ بیشترین تعداد افراد خانوار ۱۲ و کمترین تعداد افراد خانوار یک نفر گزارش شده است. برحسب وضعیت مالکیت مسکن، ۷۹/۵ درصد پاسخ‌گویان مالک و ۲۰/۵ درصد مستأجر هستند. میانگین تعداد اتاق‌ها در نمونه مطالعه‌شده برابر ۱/۵۵، بیشترین تعداد ۳ و کمترین تعداد یک اتاق است. میانگین متراژ واحدهای مسکونی برابر ۱۰۱/۵۴، بیشترین متراژ ۲۰۰ و کمترین متراژ حدود ۴۰ مترمربع است.

جدول ۱. تحولات جمعیتی شهر نورآباد و روستاهای پیرامون (۱۳۴۵-۹۰)

شهر/روستا	سال	۱۳۴۵	۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
نورآباد	جمعیت (نفر)	۲۲۵۳	۸۷۳۴	۲۹۱۸۸	۴۹۱۷۳	۵۶۵۳۰	۶۱۱۴۲	۷۱۲۵۰
	نرخ رشد (درصد)	-	۱۴/۵۱	۱۲/۸۲	۵/۳۵	۱/۴۰	۱/۵۸	۳/۱۱
خلیفه‌آباد	جمعیت (نفر)	۳۳۱	۴۱۴	۵۲۸	۷۷۰	۹۰۹	۱۱۸۲	۱۶۷۳
	نرخ رشد (درصد)	-	۲/۲۶	۲/۴۶	۳/۸۵	۱/۶۷	۵/۳۹	۷/۲۰
کاظم‌آباد	جمعیت (نفر)	۱۴۳	۲۰۶	۳۳۳	۲۶۴	۶۷۶	۱۲۱۹	۱۲۹۹
	نرخ رشد (درصد)	-	۳/۷۲	۴/۹۲	-۲/۳۰	۹/۸۶	۱۲/۵۲	۱/۲۸
کرم‌آباد	جمعیت (نفر)	۷۴	۱۱۱	۱۷۰	۱۷۴	۱۹۴	۵۵۸	۸۴۷
	نرخ رشد (درصد)	-	۴/۱۴	۴/۳۵	-۰/۲۳	۱/۰۹	۲۳/۵۳	۸/۷۱
چشمه‌خانی	جمعیت (نفر)	-	۱۴۴	۱۹۲	۲۴۸	۳۴۷	۹۱۷	۱۶۵۲
	نرخ رشد (درصد)	-	-	۲/۹۲	۲/۵۲	۳/۴۲	۲۱/۴۵	۱۲/۴۹

منبع: سازمان آمار، مراکز بهداشت و درمان و محاسبات نگارندگان.

تصاویر پژوهش‌های روستایی

تصویر ۲. تصویر ماهواره‌ای روستای چشمه‌خانی در سال‌های ۱۳۸۳ و ۱۳۹۴ (Reference: Google Earth)

رشد جمعیت در این روستا را نشان می‌دهد.

در روستای کاظم‌آباد میانگین نرخ رشد جمعیت در بازه زمانی ۱۳۴۵ تا ۹۵ حدود ۴/۵۱ درصد در سال بوده است که این میزان در فاصله سال‌های ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵ و ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰ به ۹/۸۶ درصد و ۱۲/۵۲ درصد افزایش می‌یابد. این وضعیت در روستای کرم‌آباد نیز مشاهده می‌شود؛ در حالی که میانگین نرخ رشد سالانه جمعیت این روستا در بازه زمانی ۱۳۴۵ تا ۱۳۹۵ حدود ۵ درصد در سال بوده است، از اواسط دهه ۱۳۸۰ نرخ رشد سالانه جمعیت این روستا به ۲۳/۵۳ درصد در سال افزایش می‌یابد. در بازه زمانی ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ نیز نرخ رشد جمعیت این روستا برابر ۸/۷۱ درصد بوده است؛ که در مقایسه با میانگین بلندمدت عدد بیشتری را نشان می‌دهد.

در روستای چشمه‌خانی، آهنگ شتابان نرخ رشد جمعیت از اواسط دهه ۱۳۸۰ آغاز شده است. متوسط نرخ رشد سالانه جمعیت روستای چشمه‌خانی در ۵۰ سال اخیر برابر ۶/۲۹ درصد بوده است. پایین‌ترین نرخ رشد سالانه جمعیت در بازه‌های زمانی ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰

دهه ۱۳۶۰، نرخ رشد جمعیت شهر نورآباد به طور معناداری کاهش پیدا کرده است. با این حال در پنج سال اخیر، مجدداً نرخ رشد جمعیت این شهر روندی صعودی در پیش گرفته است. مهم‌ترین دلیل صعودی شدن مجدد نرخ رشد جمعیت شهری در محدوده مطالعه شده، بروز خشکسالی‌های متعدد در یک دهه اخیر است که بسیاری از روستاها را با مشکل کم‌آبی و مهاجرت به شهر نورآباد مواجه کرده است.

بررسی و تحلیل داده‌های جمعیتی نشان می‌دهد که رشد شتابان جمعیتی در روستاهای الحاق شده به شهر، تقریباً از اوایل دهه ۱۳۸۰ آغاز شده است. میانگین نرخ رشد سالانه جمعیت روستای خلیفه‌آباد در فاصله سالی ۱۳۴۵ تا ۱۳۹۵ برابر ۳/۲۹ درصد است؛ اما در فاصله سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰ به یک‌باره نرخ رشد سالانه جمعیت در این روستا به عدد ۵/۳۹ درصد افزایش می‌یابد و در پنج سال بعدی یعنی در فاصله سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ نرخ رشد سالانه جمعیت به عدد ۷/۲ درصد می‌رسد که روندی متمایز از متوسط بلندمدت نرخ

تصاویر پژوهش‌های روستایی

تصویر ۳. تصویر ماهواره‌ای روستاهای کاظم‌آباد و کرم‌آباد در سال‌های ۱۳۸۳ و ۱۳۹۴ (Reference: Google Earth)

توسعه و پژوهش‌های روستایی

تصویر ۴. تصویر ماهواره‌ای روستای خلیفه‌آباد در سال‌های ۱۳۸۳ و ۱۳۹۴ (Reference: Google Earth)

معادل ۲۶/۲۹ درصد در سال بوده است (تصویر شماره ۳).

روستای خلیفه‌آباد نیز رشد مطلق حدود ۲۳/۹ هکتاری را در بازه زمانی ۱۳۸۳ تا ۱۳۹۴ تجربه کرده است. مساحت تقریبی روستای خلیفه‌آباد در سال ۱۳۸۳ حدود ۱۱ هکتار بوده است که در سال ۱۳۹۴ با افزایش درخور توجهی به حدود ۳۵ هکتار رسیده است. بر این اساس، نرخ رشد سالانه اراضی ساخته‌شده در روستای خلیفه‌آباد در این فاصله زمانی ۱۱ ساله برابر ۱۰/۸۵ درصد در سال بوده است (تصویر شماره ۴).

به طور کلی، تغییرات فضایی زمانی رشد اراضی ساخته‌شده در چهار روستای الحاق‌شده به شهر نورآباد در یک دهه اخیر بسیار چشمگیر بوده است. مساحت تقریبی این روستاها در سال ۱۳۸۳ حدود ۲۴ هکتار بوده است. در سال ۱۳۹۴ مساحت چهار روستای مطالعه‌شده به حدود ۱۰۲ هکتار رسیده است؛ بنابراین نرخ رشد سالانه اراضی ساخته‌شده در چهار روستای چشمه‌خانی، کاظم‌آباد، کرم‌آباد و خلیفه‌آباد در بازه زمانی ۱۳۸۳ تا ۱۳۹۴ برابر ۱۴/۱۸ درصد در سال بوده است (جدول شماره ۲).

اثرات الحاق روستا به شهر از نظر ساکنان محلی

به منظور بررسی میزان تأثیرات اجتماعی، اقتصادی و محیطی

و ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ به ترتیب برابر ۲۱/۴۵ و ۱۲/۴۹ درصد در سال بوده است. تحولات جمعیتی شهر نورآباد و روستاهای مطالعه‌شده در بازه زمانی ۱۳۴۵ تا ۱۳۹۵ در جدول شماره ۱ آمده است.

نتایج حاصل از تحلیل تصاویر ماهواره‌ای نشان می‌دهد که روستای چشمه‌خانی گسترش فیزیکی شتابانی را در یک دهه اخیر تجربه کرده است. در سال ۱۳۸۳ مساحت تقریبی این روستا حدود ۵ هکتار بوده است، در حالی که مساحت این روستا در سال ۱۳۹۴ با رشد درخور توجهی به بیش از ۲۸ هکتار افزایش یافته است؛ بنابراین نرخ رشد سالانه اراضی ساخته‌شده در این روستا در فاصله سال‌های ۱۳۸۳ تا ۱۳۹۴ برابر ۱۷/۰۸ درصد در سال بوده است (تصویر شماره ۲).

شدت تغییرات فیزیکی در دو روستای کاظم‌آباد و کرم‌آباد نیز شایان توجه است. مساحت تقریبی دو روستای کاظم‌آباد و کرم‌آباد در سال ۱۳۸۳ به ترتیب حدود ۵/۹۲ و ۱/۵۵ هکتار بوده است. مساحت روستای کاظم‌آباد در سال ۱۳۹۴ به بیش از ۱۸/۷۴ هکتار و مساحت روستای کرم‌آباد نیز به بیش از ۲۰ هکتار در سال ۱۳۹۴ افزایش یافته است. نرخ رشد سالانه اراضی ساخته‌شده در روستای کاظم‌آباد در حدفاصل سال‌های ۱۳۸۳ تا ۱۳۹۴ برابر ۱۱/۰۴ درصد و در روستای کرم‌آباد

جدول ۲. تغییرات اراضی ساخته‌شده در روستاهای مطالعه‌شده (۱۳۸۳-۱۳۹۴)

روستا	مساحت در سال ۱۳۸۳ (هکتار)	مساحت در سال ۱۳۹۴ (هکتار)	نرخ رشد فیزیکی (درصد)
چشمه‌خانی	۴/۹۹	۲۸/۲۷	۱۷/۰۸
خلیفه‌آباد	۱۱/۳۷	۳۵/۳	۱۰/۸۵
کاظم‌آباد	۵/۹۲	۱۸/۷۴	۱۱/۰۴
کرم‌آباد	۱/۵۵	۲۰/۲۱	۲۶/۲۹
مجموع	۲۳/۸۳	۱۰۲/۵۲	۱۴/۱۸

توسعه و پژوهش‌های روستایی

منبع: محاسبات نگارندگان.

جدول ۳. نتایج به‌دست‌آمده از آزمون مقایسه میانگین درباره معرف‌های مربوط به تأثیرات الحاق روستا به شهر

معرف	میانگین	انحراف استاندارد	ارزش t	سطح معناداری
وضعیت اشتغال ساکنان	۲/۴۷	۰/۵۶۶	-۱۳/۳۶۷	۰/۰۰
وضعیت درآمدی ساکنان	۲/۵۳	۰/۶۷۲	-۹/۹۹۶	۰/۰۰
توزیع درآمد میان ساکنان	۲/۸۳	۰/۴۸۲	-۴/۹۸۹	۰/۰۰
وضعیت پس‌انداز خانوارها	۲/۴۳	۰/۵۹۷	-۱۳/۶۲۶	۰/۰۰
فرصت‌های شغلی جدید در بخش کشاورزی	۲/۳۳	۰/۵۷۵	-۱۶/۵۹۱	۰/۰۰
فرصت‌های شغلی جدید در بخش خدمات	۳/۸۵	۰/۵۰۲	۲۳/۷۹۴	۰/۰۰
فرصت‌های شغلی برای جوانان	۱/۱۵	۰/۳۹۰	-۶۶/۹۸۴	۰/۰۰
فرصت‌های شغلی برای زنان	۱/۱۷	۰/۴۲۳	-۶۱/۳۹۴	۰/۰۰
قیمت زمین	۴/۱۲	۰/۳۸۳	۴۱/۴۰۶	۰/۰۰
قیمت مسکن	۴/۱۰	۰/۳۴۱	۴۵/۳۵۸	۰/۰۰
وضعیت ساخت‌وساز	۳/۹۰	۰/۵۵۵	۲۳/۰۸۰	۰/۰۰
میزان مالکیت مسکن	۳/۵۵	۰/۴۹۳	۱۳/۷۶۹	۰/۰۰
میزان تولید محصولات کشاورزی	۲/۲۴	۰/۶۰۴	-۱۷/۸۰۹	۰/۰۰
میزان تولید محصولات لبنی	۲/۲۱	۰/۵۴۵	-۲۰/۴۸۷	۰/۰۰
مصرف کالاهای لوکس و تجملی	۲/۵۷	۰/۷۵۳	-۵/۲۷۰	۰/۰۰
انگیزه فعالیت در بخش کشاورزی	۲/۲۹	۰/۷۰۶	-۱۴/۲۲۳	۰/۰۰
تمایل به پرورش دام و طیور	۲/۱۴	۰/۶۷۸	-۱۸/۰۵۵	۰/۰۰
روابط مردم محل با یکدیگر	۳/۸۱	۰/۶۶۰	۱۷/۳۴۷	۰/۰۰
اعتماد اهالی محل نسبت به یکدیگر	۴/۰۲	۰/۴۸۰	۳۰/۰۲۹	۰/۰۰
احساس تعلق به محیط روستا	۳/۸۴	۰/۴۶۴	۲۵/۵۹۱	۰/۰۰
کمک به همسایگان در حل مشکلات	۳/۸۴	۰/۵۴۴	۲۱/۸۳۹	۰/۰۰
مشارکت در فعالیت‌های داوطلبانه	۳/۵۳	۰/۶۳۴	۱۱/۸۳۵	۰/۰۰
احساس امنیت	۴/۳۱	۰/۶۶۲	۲۸/۱۰۱	۰/۰۰
رضایت از زندگی	۳/۹۱	۰/۶۷۷	۱۸/۹۰۶	۰/۰۰
تغییر کاربری زمین (از کشاورزی به مسکونی)	۴/۲۲	۰/۴۵۳	۳۸/۲۲۵	۰/۰۰
تغییر کاربری زمین (از کشاورزی و مسکونی به تجاری)	۲/۹۴	۰/۴۵۳	-۱/۶۷۲	۰/۰۹۶
دسترسی به آب لوله‌کشی بهداشتی	۴/۷۱	۰/۶۷۷	۳۵/۷۲۶	۰/۰۰
دسترسی به برق	۴/۵۲	۰/۵۷۵	۳۷/۴۸۴	۰/۰۰
دسترسی به امکانات آموزشی	۳/۶۷	۰/۶۵۸	۱۴/۳۹۵	۰/۰۰
دسترسی به امکانات بهداشتی-درمانی	۲/۹۴	۰/۸۱۸	-۱/۰۳۷	۰/۳۰۱

معرف	میانگین	انحراف استاندارد	ارزش t	سطح معناداری
دسترسی به فضاهای تفریحی و ورزشی	۲/۳۹	۰/۸۵۵	-۱۰/۱۷۷	۰۰/۰
دسترسی به اینترنت	۳/۱۴	۰/۷۲۳	۲/۷۳۸	۰/۰۰۷
دسترسی به گاز لوله‌کشی	۴/۵۸	۰/۷۰۴	۳۱/۷۳۵	۰۰/۰
کیفیت معابر درون و پیرامون روستا	۳/۱۱	۰/۶۹۳	۲/۲۴۵	۰/۰۲۶
وضعیت جمع‌آوری زباله	۳/۵۰	۰/۷۸۹	۸/۸۶۸	۰/۰۰
پاکیزگی و زیبایی محیط محلی	۳/۲۲	۰/۶۵۱	۴/۷۸۰	۰/۰۰
کیفیت مسکن‌های ساخته‌شده	۴/۳۴	۰/۵۱۴	۳۶/۷۳۸	۰/۰۰

منبع: نگارندگان تحقیق.

شناسایی اثرات ذهنی روستاها

از آزمون مقایسه میانگین در جدول شماره ۳ ارائه شده است.

شناسایی ابعاد ذهنی اثرات الحاق روستا به شهر

الحاق روستا به شهر و اثرات آن، موضوعی چندبعدی محسوب می‌شود که این‌گونه موضوعات در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی و محیطی درخور بحث و بررسی هستند؛ بنابراین در این مطالعه به منظور شناسایی ابعاد ذهنی اثرات الحاق روستا به شهر از تکنیک آماری تحلیل عاملی استفاده شده است. تحلیل عاملی، تکنیکی آماری است که معمولاً برای استخراج زیرمجموعه‌های غیرهم‌بسته معرف‌هایی که واریانس مشاهده‌شده در مجموعه داده اولیه را تبیین می‌کند، استفاده قرار می‌شود (Rezvani, Matkan, Mansourian, & Sattari, 2009). معرف‌های استفاده‌شده در تحلیل عاملی، ۲۲ معرف ذهنی بوده که از طریق پیمایش خانوارها در روستاهای الحاق‌شده به شهر نورآباد، گردآوری شده‌اند.

ارزش KMO برای این مطالعه ۰/۸۲۵ و آزمون بارتلت دارای سطح معناداری در حدود ۰/۰۰ است که نشان می‌دهد داده‌های استفاده‌شده برای تحلیل، عاملی مناسب هستند. نتایج حاصل از تحلیل عاملی در جدول شماره ۴ ارائه شده است. تعداد عامل‌های استخراج‌شده به‌وسیله معیار مقدار ویژه و اسکری پلات هشت عامل است که در مجموع حدود ۷۷/۲۶۹ درصد کل واریانس موجود در مجموعه داده‌های اولیه را تبیین کرده است. میزان پایایی برای معرف‌های مطالعه‌شده براساس آلفای کرونباخ در این تحقیق برابر ۰/۸۳۳ است.

عامل نخست: این عامل بیشترین بارهای عاملی را با معرف‌های دسترسی به امکانات بهداشتی‌درمانی، دسترسی به فضاهای تفریحی‌ورزشی و دسترسی به امکانات آموزشی دارد؛ بنابراین می‌توان این عامل را با عنوان دسترسی به امکانات نام‌گذاری کرد. هر سه معرف دارای هم‌بستگی مثبت با این عامل هستند. این عامل به عنوان مهم‌ترین عامل، حدود ۱۲/۶ درصد واریانس موجود در داده‌ها را تبیین می‌کند.

ناشی از الحاق روستا به شهر، معرف‌های متعددی از نظر ساکنان محلی ارزیابی شدند و در واقع، از ساکنان محلی خواسته شد تا میزان تأثیرات ناشی از الحاق محل زندگی خود را به شهر نورآباد در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و محیطی در طیف لیکرت پنج مقیاسی ارزیابی کنند. نتایج به‌دست‌آمده نشان می‌دهد که بیشترین ارزش میانگین مربوط به معرف‌های دسترسی به آب آشامیدنی لوله‌کشی، دسترسی به گاز لوله‌کشی، دسترسی به برق، کیفیت مسکن ساخته‌شده و احساس امنیت است. در مقابل، کمترین ارزش میانگین مربوط به معرف‌های ایجاد فرصت‌های شغلی برای جوانان و زنان، تمایل به پرورش دام و طیور، میزان تولید محصولات لبنی و کشاورزی و انگیزه فعالیت در بخش کشاورزی است.

نتایج به‌دست‌آمده از آزمون T نشان می‌دهد که از نظر ساکنان محلی پس از الحاق روستا به شهر در معرف‌های کیفیت معابر درون و پیرامون روستا، دسترسی به اینترنت، پاکیزگی و زیبایی محیط محلی، وضعیت جمع‌آوری زباله، مشارکت در فعالیت‌های داوطلبانه، میزان مالکیت مسکن، دسترسی به امکانات آموزشی، روابط مردم محل با یکدیگر، رضایت از زندگی، کمک به همسایگان در حل مشکلات، وضعیت ساخت‌وساز، فرصت‌های شغلی جدید در بخش خدمات، احساس تعلق به محیط روستا، احساس امنیت، اعتماد اهالی محل نسبت به یکدیگر، دسترسی به گاز لوله‌کشی، دسترسی به آب لوله‌کشی بهداشتی، کیفیت مسکن ساخته‌شده، دسترسی به برق، تغییر کاربری زمین از کشاورزی به مسکونی، قیمت زمین و قیمت مسکن بهبود معناداری ایجاد شده است. باین‌حال در معرف‌هایی از قبیل دسترسی به فضاهای تفریحی و ورزشی، وضعیت اشتغال ساکنان، وضعیت پس‌انداز خانوارها، انگیزه فعالیت در بخش کشاورزی، فرصت‌های شغلی جدید در بخش کشاورزی، میزان تولید محصولات کشاورزی، تمایل به پرورش دام و طیور، میزان تولید محصولات لبنی، توزیع درآمد میان ساکنان، مصرف کالاهای لوکس و تجملی، فرصت‌های شغلی برای زنان، فرصت‌های شغلی برای جوانان و وضعیت درآمدی ساکنان تغییرات مثبتی ایجاد نشده است. نتایج حاصل

جدول ۴. ماتریس بارهای عاملی برای شناسایی ابعاد ذهنی اثرات الحاق روستا به شهر از نظر ساکنان محلی

عامل								معرف						
۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱							
							۰/۷۷۸	دسترسی به امکانات بهداشتی درمانی						
							۰/۷۱۲	دسترسی به فضاهای تفریحی ورزشی						
							۰/۶۹۶	دسترسی به امکانات آموزشی						
						۰/۷۶۹		تولید محصولات کشاورزی						
							۰/۷۶۱	انگیزه فعالیت در بخش کشاورزی						
							۰/۵۶۱	تولید محصولات لبنی						
							۰/۴۹۸	تمایل به پرورش دام و طیور						
					۰/۷۸۷			دسترسی به برق						
						۰/۷۶۲		دسترسی به آب لوله‌کشی						
							۰/۷۰۱	دسترسی به گاز لوله‌کشی						
				۰/۷۷۲				کیفیت معابر درون و پیرامون روستا						
						۰/۷۰۲		پاکیزگی و زیبایی محیط روستا						
							۰/۴۹۹	کیفیت مسکن						
			۰/۸۷۱					قیمت زمین						
				۰/۸۶۰				قیمت مسکن						
						۰/۷۱۹		تغییر کاربری زمین از کشاورزی به مسکونی						
							۰/۵۴۷	وضعیت ساخت‌وساز						
							۰/۵۲۳	میزان مالکیت مسکن						
							۰/۷۱۲	وضعیت اشتغال ساکنان						
							۰/۵۹۳	وضعیت درآمد ساکنان						
							۰/۸۵۰	اعتماد اهالی محل نسبت به یکدیگر						
							۰/۵۵۸	احساس امنیت						
						۱/۲۶۳	۱/۳۴۴	۱/۵۳۹	۱/۷۱۶	۱/۷۵۹	۱/۸۱۸	۱/۹۲۰	۲/۳۴۰	مقدار ویژه
						۶/۷۴۲	۸/۱۰۸	۸/۹۹۷	۹/۸۰۱	۹/۹۹۴	۱۰/۲۶۴	۱۰/۷۲۸	۱۲/۶۳۵	درصد واریانس
۷۷/۲۶۹													مجموع واریانس تبیین شده (درصد)	

عامل سوم: معرف‌های دسترسی به برق، دسترسی به آب لوله‌کشی بهداشتی و دسترسی به گاز لوله‌کشی در درون این عامل قرار گرفته‌اند. با توجه به ماهیت معرف‌ها، می‌توان این عامل را تحت عنوان دسترسی به تأسیسات زیربنایی نام‌گذاری کرد. این عامل حدود ۱۰/۳ درصد واریانس موجود در داده‌ها را شامل می‌شود.

عامل دوم: این عامل دارای بیشترین بارهای عاملی بر معرف‌های میزان تولید محصولات کشاورزی، انگیزه فعالیت در بخش کشاورزی، میزان تولید محصولات لبنی و تمایل به پرورش دام و طیور است؛ بنابراین می‌توان این عامل را با عنوان میزان تولید و انگیزه فعالیت در بخش کشاورزی و دامداری نام‌گذاری کرد. این عامل حدود ۱۰/۷ درصد واریانس کل داده‌ها را شامل می‌شود.

جدول ۵. پیش‌بینی‌کننده‌های رضایت از الحاق روستا به شهر

سطح معناداری	t	Beta	R ^۲ تعدیل یافته	R ^۲	پیش‌بینی‌کننده‌ها
۰/۰۰	۱۵/۱۰	۰/۴۸۲	۰/۲۲۹	۰/۴۸۲	گام نخست: وضعیت کالبدی روستا
۰/۰۰	۱۲/۰۱	۰/۳۸۴	۰/۳۷۳	۰/۶۱۶	گام دوم: میزان تولید و انگیزه فعالیت در بخش کشاورزی و دامداری
۰/۰۰	۱۱/۲۶	۰/۳۶۰	۰/۵۰۱	۰/۷۱۳	گام سوم: دسترسی به امکانات
۰/۰۰	۱۰/۲۶	۰/۳۲۸	۰/۶۰۹	۰/۷۸۵	گام چهارم: دسترسی به تأسیسات زیربنایی
۰/۰۰	۸/۷۸	۰/۲۸۰	۰/۶۸۷	۰/۸۳۴	گام پنجم: اعتماد و امنیت
۰/۰۰	۸/۲۶	۰/۲۶۴	۰/۷۵۷	۰/۸۷۴	گام ششم: وضعیت کمی و کیفی مسکن
۰/۰۰	۵/۱۸	۰/۱۶۵	۰/۷۸۴	۰/۸۹۰	گام هفتم: ارزش زمین و مسکن
۰/۰۰	۳/۶۲	۰/۱۱۶	۰/۷۹۷	۰/۸۹۷	گام هشتم: وضعیت اقتصادی ساکنان

تجسس و پژوهش‌های روستایی

منبع: نگارندگان تحقیق.

به شهر که واریانس میزان رضایت از الحاق روستا به شهر را در محدوده مطالعه‌شده تبیین می‌کنند، از رگرسیون گام‌به‌گام استفاده شد. رضایت از اثرات کلی الحاق روستا به شهر به عنوان متغیر وابسته و قلمروهای هشت‌گانه حاصل از تحلیل عاملی شامل دسترسی به امکانات، میزان تولید و انگیزه فعالیت در بخش کشاورزی و دامداری، دسترسی به تأسیسات زیربنایی، وضعیت کالبدی روستا، ارزش زمین و مسکن، وضعیت کمی و کیفی مسکن، وضعیت اقتصادی ساکنان و اعتماد و امنیت به عنوان پیش‌بینی‌کننده‌ها استفاده شدند. نتایج به‌دست‌آمده از تحلیل رگرسیون در جدول شماره ۵ ارائه شده است.

نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون به روش گام‌به‌گام نشان می‌دهد که عامل‌های هشت‌گانه استخراج‌شده از تحلیل عاملی در مجموع حدود ۹۰ درصد واریانس رضایت از اثرات الحاق روستا به شهر را در محدوده مطالعه‌شده تبیین می‌کنند. در گام نخست، عامل وضعیت کالبدی روستا؛ در گام دوم، عامل میزان تولید و انگیزه فعالیت در بخش کشاورزی و دامداری؛ در گام سوم، عامل دسترسی به امکانات؛ در گام چهارم، عامل دسترسی به تأسیسات زیربنایی؛ در گام پنجم، عامل اعتماد و امنیت؛ در گام ششم، عامل وضعیت کمی و کیفی مسکن؛ در گام هفتم، عامل ارزش زمین و مسکن و در نهایت در گام هشتم، عامل وضعیت اقتصادی ساکنان وارد مدل می‌شوند و در مجموع حدود ۹۰ درصد واریانس رضایت از الحاق روستا به شهر را تبیین می‌کنند.

بحث و نتیجه‌گیری

مقاله حاضر در پی بررسی و شناسایی اثرات عینی و ذهنی الحاق روستا به شهر در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، محیطی و کالبدی در شهر نورآباد دلفان و روستاهای پیرامون آن است. با شروع تحولات جمعیتی در یک ناحیه، بیشتر شهر اصلی مقصد

عامل چهارم: این عامل دارای بیشترین بارهای عاملی با معرف‌های کیفیت معابر درون و پیرامون روستا، پاکیزگی و زیبایی محیط روستا و کیفیت مسکن است؛ بنابراین می‌توان این عامل را با عنوان وضعیت کالبدی روستا نام‌گذاری کرد. این عامل حدود ۱۰ درصد از کل واریانس موجود در داده‌ها را تبیین می‌کند.

عامل پنجم: معرف‌های قیمت زمین و قیمت مسکن دارای بیشترین هم‌بستگی با عامل پنجم هستند؛ بنابراین می‌توان این عامل را به عنوان ارزش زمین و مسکن نام‌گذاری کرد. عامل پنجم حدود ۹/۸ درصد واریانس داده‌ها را تبیین می‌کند.

عامل ششم: این عامل دارای بیشترین بارهای عاملی با معرف‌های تغییر کاربری زمین از کشاورزی به مسکونی، وضعیت ساخت‌وساز و میزان مالکیت مسکن است؛ بنابراین می‌توان این عامل را با نام وضعیت کمی و کیفی مسکن تفسیر کرد. این عامل بیش از ۸/۹ درصد واریانس موجود در داده‌ها را تبیین می‌کند.

عامل هفتم: این عامل دارای بیشترین بارهای عاملی با معرف‌های وضعیت اشتغال ساکنان و وضعیت درآمد ساکنان است؛ از این رو می‌توان آن را تحت عنوان وضعیت اقتصادی ساکنان نام‌گذاری کرد. این عامل حدود ۸ درصد واریانس موجود در داده‌ها را شامل می‌شود.

عامل هشتم: این عامل به عنوان آخرین عامل استخراج‌شده از تحلیل عاملی، دارای بیشترین بارهای عاملی با معرف‌های اعتماد اهالی محل نسبت به یکدیگر و احساس امنیت در محیط روستا است؛ بنابراین می‌توان این عامل را با عنوان اعتماد و امنیت نام‌گذاری کرد. این عامل بیش از ۶/۷ درصد از واریانس داده‌ها را شامل می‌شود.

مدل علی اثرات الحاق روستا به شهر

به منظور تعیین مهم‌ترین ابعاد ذهنی اثرات الحاق روستا

بود. کاهش تولید در بخش کشاورزی و دامداری، کاهش انگیزه فعالیت در این دو بخش، تغییر وسیع کاربری زمین از کشاورزی به مسکونی و تجاری برخی از مهم‌ترین اثرات منفی فرایند الحاق روستا به شهر در محدوده مطالعه شده هستند؛ به طوری که تنها در ۱۰ سال اخیر حدود ۷۹ هکتار از اراضی کشاورزی در چهار روستای مطالعه شده به اراضی ساخته شده، تبدیل شده‌اند. نتایج مطالعه در این بخش، یافته‌های فیروزنیا و همکاران (۲۰۱۲b)، احمدیان و قاسمی (۲۰۱۳)، اصغری زمانی (۲۰۱۳)، سرور و دیگران (۲۰۱۲) و شفییعی ثابت (۲۰۱۴) را تأیید می‌کند.

یافته‌های مطالعه حاضر، فرایند الحاق روستا به شهر را به عنوان پدیده‌ای چندبعدی نشان می‌دهد. نتایج تحلیل عاملی، هشت بعد ذهنی را برای اثرات الحاق روستا به شهر شناسایی کرد که در میان این هشت عامل، وضعیت کالبدی روستا، میزان تولید و انگیزه فعالیت در بخش کشاورزی و دامداری، دسترسی به امکانات و تأسیسات زیربنایی به عنوان مهم‌ترین عوامل مؤثر بر میزان رضایت از الحاق روستا به شهر شناسایی شدند.

به طور کلی باید گفت که فرایند الحاق روستا به شهر، فرایندی پیچیده، چندبعدی و چندمرحله‌ای است که فراخور شرایط مکانی و زمانی در هر مرحله نیازمند برنامه‌ها و اقدامات متناسب است. نگاه خطی و تک‌بعدی به این فرایند پیچیده، نه تنها سکونتگاه‌های روستایی را در معرض فروپاشی اقتصادی، اجتماعی و محیطی قرار می‌دهد، بلکه مشکلات آن در بلندمدت دامن‌گیر شهرهایی خواهد شد که تنها به عنوان «حیات خلوت» به این روستاها نگریسته‌اند.

تشکر و قدردانی

این مقاله از پایان‌نامه کارشناسی ارشد آقای علی کیومرثی در دانشگاه شهید چمران اهواز گرفته شده است.

نهایی مهاجرت‌های روستاشهری است. در این مرحله، نرخ رشد جمعیت شهر اصلی در مقایسه با دیگر سکونتگاه‌های پیرامونی بسیار بیشتر است. نتایج به‌دست‌آمده از تحلیل‌های جمعیتی در محدوده مطالعه شده نشان می‌دهد که در فاصله سال‌های ۱۳۴۵ تا ۱۳۵۵ و ۱۳۵۵ تا ۱۳۶۰ نرخ رشد سالانه جمعیت در شهر نورآباد به ترتیب برابر ۱۴/۵ درصد و ۱۲/۸ درصد بوده است، در حالی که متوسط نرخ رشد جمعیت در سکونتگاه‌های روستایی پیرامون حدود ۳/۵ درصد است. با تداوم رشد جمعیتی و فیزیکی شهر و براساس اصل صرفه‌های ناشی از تجمع، پس از مدتی رشد شهر اصلی کند یا متوقف شده و روستاهای پیرامونی به عنوان مقصد جدید مهاجرت‌های روستاشهری ظاهر می‌شوند.

نتایج به‌دست‌آمده از مطالعه حاضر نشان داد که از اوایل دهه ۱۳۸۰ نرخ رشد جمعیت در سکونتگاه‌های روستایی پیرامون به یک‌باره روند صعودی شتابانی یافته است؛ برای مثال نرخ رشد سالانه جمعیت روستای کاظم‌آباد در فاصله زمانی ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵ به ۹/۸ درصد در سال افزایش یافته و در بازه زمانی ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰ نیز نرخ رشد سالانه جمعیت در روستاهای کرم‌آباد، کاظم‌آباد و چشمه‌خانی به ترتیب برابر ۲۳/۵ درصد، ۲۱/۴ درصد و ۱۲/۵ درصد بوده است. علاوه بر این، بررسی ویژگی‌های فردی پاسخ‌گویان نشان داد که حدود ۵۹ درصد افراد مطالعه شده در روستاهای دیگری متولد شده‌اند. شواهد به‌دست‌آمده، افزایش نقش و اهمیت روستاهای پیرامونی را در تغییر جهت مهاجرت‌های روستاشهری نشان داد. قیمت ارزان‌تر زمین و مسکن در مقایسه با مناطق شهری از مهم‌ترین عوامل جذب جمعیت به روستاهای پیرامونی محسوب می‌شود.

نتایج مطالعه ظاهری و رحیمی‌پور (۲۰۱۴) در شهر تبریز نشان می‌دهد که دلیل مهاجرت حدود ۶۰ درصد از درون‌کوجان به روستاهای پیرامونی، تأمین زمین و مسکن ارزان بوده است. در این مرحله، دست‌اندازی به اراضی کشاورزی روستاهای پیرامون شهر توسط بورس‌بازان شهری آغاز می‌شود؛ به طوری که قیمت زمین روندی صعودی در پیش می‌گیرد. بررسی‌های میدانی در محدوده مطالعه شده نشان داد که بخش خصوصی (عمدتاً به صورت خریداران منفرد) و بخش دولتی در قالب تعاونی‌های مسکن در این مرحله اقدام به خریداری زمین برای ساخت مسکن کرده‌اند. علاوه بر این، برون‌فکنی برخی فعالیت‌های زمین‌بر و آلاینده از قبیل کارگاه‌های بلوک‌زنی، انبار جمع‌آوری ضایعات و تفکیک زباله از شهر به روستاهای پیرامون در این مرحله مشاهده می‌شود.

نتایج مطالعه نشان داد که به طور کلی میزان رضایت از اثرات الحاق روستا به شهر زیاد بوده و اثرات مثبت این فرایند از نظر ساکنان محلی بیش از اثرات منفی بوده است. بهبود دسترسی به خدمات عمومی، تأسیسات زیربنایی، ارتقای کیفیت کالبدی و محیطی روستا برخی از جنبه‌های مثبت فرایند الحاق روستا به شهر بوده است؛ با این حال، نباید از اثرات منفی این فرایند نیز غافل

References

- Ahmadyan, M. A., & Gasemi, M. (2013). [Integration of villages in spatial-skeletal structure of cities (Case study: Mashhad) (Persian)]. *Journal of Research and Rural Planning*, 2(2), 143-168.
- Asghari Zamani, A., Zadvali, Sh., Zadvali, F., & Bakhshizadeh, P. (2013). [Evaluation of land use changes in villages annexed to Tabriz metropolis during the period 2002-2012 (Case study: Akhmaqaya) (Persian)]. *Journal of Geography and Environmental Studies*, 2(7), 35-48.
- Brown, D. L., & Schucksmith, M. (2016). A new lens for examining rural change. *European Countryside*, 8(2), 183-88. doi: 10.1515/euco-2016-0015
- Firooznia, G., Moosakazemi, S. M., & Sadeghi Taheri, A. (2012a). [Analysis of distance impact on integration of rural settlements in Kashan (Persian)]. *Journal of Rural Research*, 2(8), 123-152.
- Firooznia, G., Moosakazemi, S. M., Sadeghi Taheri, A. (2012b). [Studying the impact of the integration of villages in the city (rural settlements in Kashan) (Persian)]. *Quarterly Geography and Development*, 9(25), 79-96.
- Ghademarzy, H., Zareh, B., & Ziari, K. (2014). [The assessment of quality of annexed villages environment in Sanandaj (Case study: Hasanabad and Nisar) (Persian)]. *Quarterly Journal of Space Economy and Rural Development*, 2(5), 39-56.
- Kerselaers, E., Rogge, E., Vanempen, E., Lauwers, L., & Van Huylenbroeck, G. (2013). Changing land use in the countryside: Stakeholders' perception of the ongoing rural planning processes in Flanders. *Land Use Policy*, 32, 197-206. doi: 10.1016/j.landusepol.2012.10.016
- Kong, F., Yin, H., Nakagoshi, N., & James, P. (2012). Simulating urban growth processes incorporating a potential model with spatial metrics. *Ecological Indicators*, 20, 82-91. doi: 10.1016/j.ecolind.2012.02.003
- Long, H., Liu, Y., Li, X., & Chen, Y. (2010). Building new countryside in China: A geographical perspective. *Land Use Policy*, 27(2), 457-70. doi: 10.1016/j.landusepol.2009.06.006
- Mansourian, H. (2014). [Explaining urban growth patterns in Tehran metropolitan region (Persian)] (PhD Thesis). Tehran: University of Tehran.
- Najafikani, A., Sadeghi, N., & Rahmani, M. (2014). [Challenges and strategies regarding spatial development of the annexed villages of Gorgan (Persian)]. *Quarterly Journal of Space Economy and Rural Development*, 2(5), 101-118.
- Nazarian, A., & Konaroodi, S. (2010). [Social developments of integration of rural areas to spatial-physical organization of Tehran (Persian)]. *Geographical Quarterly of Zagros Landscape*, 2(3), 47-63.
- Pacione, M. (2011). Introduction: The policy context of urbanization. In H. S. Geyer (ed.), *International Handbook of Urban Policy*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited. doi: 10.4337/9781849802024.00007
- Rezvani, M. R., Matkan, A. A., Mansourian, H., & Sattari, M. H. (2009). [Development and assessment of indicators of urban life quality (Case study: Nurabad Delfan) (Persian)]. *Urban Regional Studies and research*, 1(2), 87-110.
- Saeedi, A., & Hosseini, S. (2007). [Integration metropolitan rural settlements with looking at the metropolis Tehran and around (Persian)]. *Quarterly Geography*, 5(12-13), 7-18.
- Sarvar, R., Chatr, P., & Kazemizad, Sh. (2012). [Study outcome of villages texture integration in city (Case study: Miandoab) (Persian)]. *Journal of Human Settlements Planning*, 7(20), 43-56.
- Seifodini, F. (2007). [Technical language for urban and regional planning (Persian)]. Tehran: Aeeizh Publishing.
- Seto, K. C., & Fragkias, M. (2005). Quantifying spatiotemporal patterns of urban land-use change in four cities of China with time series landscape metrics. *Landscape Ecology*, 20(7), 871-88. doi: 10.1007/s10980-005-5238-8
- Shafiei Sabet, N. (2014). [Tehran metropolitan sprawl and unsustainable agriculture in the peripheral villages (Persian)]. *Quarterly Journal of Environmental Based Territorial Planning*, 7(24), 145-162.
- Shkaruba, A., Kireyev, V., & Likhacheva, O. (2016). Rural-urban peripheries under socioeconomic transitions: Changing planning contexts, lasting legacies, and growing pressure. *Landscape and Urban Planning*. doi: 10.1016/j.landurbplan.2016.05.006
- Skog, K. L., & Steinnes, M. (2016). How do centrality, population growth and urban sprawl impact farmland conversion in Norway. *Land Use Policy*, 59, 185-96. doi: 10.1016/j.landusepol.2016.08.035
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. (2011). *World population prospects: The 2010 revision, Volume I: comprehensive tables*. New York: United Nations.
- Watts, G. R., & Pheasant, R. J. (2013). Factors affecting tranquillity in the countryside. *Applied Acoustics*, 74(9), 1094-103. doi: 10.1016/j.apacoust.2013.03.007
- Winarso, H., Hudalah, D., & Firman, T. (2015). Peri-urban transformation in the Jakarta metropolitan area. *Habitat International*, 49, 221-9. doi: 10.1016/j.habitatint.2015.05.024
- Wu, J. (2008). Making the case for landscape ecology: An effective approach to urban sustainability. *Landscape Journal*, 27(1), 41-50. doi: 10.3368/lj.27.1.41
- Wu, J., Jenerette, G. D., Buyantuyev, A., & Redman, C. L. (2011). Quantifying spatiotemporal patterns of urbanization: The case of the two fastest growing metropolitan regions in the United States. *Ecological Complexity*, 8(1), 1-8. doi: 10.1016/j.ecocom.2010.03.002
- Yu, A. T. W., Wu, Y., Shen, J., Zhang, X., Shen, L., & Shan, L. (2015). The key causes of urban-rural conflict in China. *Habitat International*, 49, 65-73. doi: 10.1016/j.habitatint.2015.05.009
- Yu, A. T. W., Wu, Y., Zheng, B., Zhang, X., & Shen, L. (2014). Identifying risk factors of urban-rural conflict in urbanization: A case of China. *Habitat International*, 44, 177-85. doi: 10.1016/j.habitatint.2014.06.007
- Zaheri, M., & Rahimpour, B. (2014). [The survey of the effecting factors on the functional changes of rural settlements in the influence of metropolitan zones (Case study: Biragh, Heravi, Haj Abdol, and Dizaj Leyli Khani Villages located in Lyghvan valley, East Azerbaijan) (Persian)]. *Journal of Housing and Rural Environment*, 33(146), 121-39.
- Żróbek-Rózańska, A., & Zadworny, D. (2016). Can urban sprawl lead to urban people governing rural areas? Evidence from the Dywity Commune, Poland. *Cities*, 59, 57-65. doi: 10.1016/j.cities.2016.06.003

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی